

ПРОМОВА — ПРОПОВІДЬ

У семантичній та словотвірній формах обох іменників наявна сема 'говорити': *промова* утворено від *промовляти*, а *проповідь* — від *проповідувати*. Кожен із них має окреме словотвірне гніздо та багато спільнокореневих «родичів» у різних лексико-граматичних класах: *мова*, *мовний*, *промовлений*, *відмовити*, *намовлений*; *повість*, *оповідання*, *розповідь*, *розповідати*, *оповідь* та ін. Однак така виразна спорідненість не дає підстави вважати слова *промова* та *проповідь* взаємозамінними, паралельно уживати їх у всіх мовних стилях. Суттєва відмінність виразно виявиться тоді, коли до кожного із названих слів спробуємо назвати синоніми.

Промова, як свідчать тлумачні словники української мови, — це 'публічне виголошення певної інформації, міркувань тощо': **Промова** діяла не гострою фразою, а самою предметністю теми і фактами, проти яких годі було щось вагомо заперечити (Є. Сверстюк); ...на прийомі в Катерини II козацькі делегати зверталися до неї з вітальними **промовами** французькою, англійською, італійською, німецькою мовами та латиною (з наук.-попул. літ.).

Найближчим до *промови* синонімом є *виступ* — 'публічне виголошення промови, заяви, інформації і т. ін.'. Словник синонімів української мови фіксує і менш уживані стилістично марковані відповідники — *мова*, *слово*, *річ* (заст.), *орация* (заст.), *рація* (заст.). Помітно, що саме іменник *промова* у цьому ряду є найзагальнішим і стилістично нейтральним. Це зумовлює і значно більшу порівняно з іншими членами синонімічного ряду його популярність у всіх функціональних стилях: *Хвилюючою молитовною промовою звернувся до побратимів-чорнобильців голова Союзу «Чорнобиль»* (з газ.); *Треба дбати про те, щоб семантика фразеологізму логічно вписувалась у змістову структуру промови* (з наук. літ.); *Поручик Сноу з дозволу капітана Годта сказав промову до війська* (М. Грушевський). Від нього ж утворюємо також назву особи *промовець* — 'той, хто виголошує промову': *Між ним і слухачами мало не з першої ж хвилини встановився той контакт, що допомагає промовцеві* (Ю. Шовкопляс).

Слово *проповідь* є суттєво вужчим і за значенням, і за сферою стилістичного вживання. Так християни за традицією називають промову релігійно-повчального змісту, яку священник (або ж *проповідник*) виголошує у церкві під час літургії: *О. Василь докінчив проповідь і правив далі богослужіння* (О. Маковей); *Перша проповідь, яку почув Володя, була про покаяння* (з журн.). Іноді можна спостерігати термінологічне уживання цього слова — як назви специфічного ораторського жанру: *Україна утворила в XII віці свою оригінальну проповідь, і ми мусимо згадати славних Леонтія Карповича, Лазаря Барановича, Іоаникія Галятовського* (з журн.).

У розмовній мові, а також у художньому стилі *проповідь* може зазнавати енантіосемічних змін, внаслідок чого набуває значення 'невиправдане моралізаторство' і має виразне насмішкувато-іронічне забарвлення: *Цей туполобий страж спокійно може собі дозволити читати проповіді й напоумляти професорів, поетів, художників, бо він себе вважає вищим*' (В. Шевчук).

Абсолютним семантичним аналогом до *проповідь* є церковне слово *казання*. Утворене від ще одного дієслова із значенням 'говорити' — *казати*, воно природно звучить в устах людей, що ходять до храму, слухають літургійні духовні настанови. У мові художніх творів ним послуговуються письменники: *Почався не так урочистий, як обтяжливий обряд вінчання, бо ... довелося вислухати коротке казання архієпископа Партвіга* (П. Загребельний).

І ще. Дехто вважає, що слово *повчання* є вдалим лексичним відповідником до *проповідь* та *казання* і їх можна взаємозамінити у текстах різних стилів. Очевидно, це не так, оскільки значення цих лексем збігаються лише частково — *повчання* не відбиває ані релігійного змісту, ані піднесено-урочистого забарвлення, які так виразно простежуються у лексемах *проповідь* та *казання*.

Галина Сjuta